

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(1\)-22](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(1)-22)

УДК 334.012.6:658.1

Вікторія ВАСЮТА

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

<https://orcid.org/0000-0002-7469-3968>

e-mail: Vasuta_V_B@meta.ua

Анастасія ПУТРЯ

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

e-mail: anatputrya@gmail.com

Владислав ПИВОВАРОВ

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

e-mail: vladpivovarov18@gmail.com

СТАН РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В статті досліджено сучасний стан розвитку малого підприємництва в Україні, визначено основні проблеми, що його стримують. Розвиток малого підприємництва є необхідною умовою розкриття економічного та інноваційного потенціалу країни. Малі підприємства мають можливість протистояти монополістичним структурам, утримують баланс між інтересами учасників ринку, створюють усі ринкові сегменти та урізноманітнюють їх продукцією й послугами. Проаналізовано динаміку кількості, складу та структури суб'єктів малого бізнесу в Україні за 2012–2021 роки. Автори зазначають, що у своїй діяльності малі підприємства мають проблеми, пов'язані з фінансовою складовою. Наразі малий бізнес України вимушений долати низку макроекономічних перешкод, основними причинами яких є нестабільна економічна ситуація в країні. Створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу є одним з основних шляхів виходу держави з економічної кризи в умовах війни.

Ключові слова: мале підприємництво, розвиток, проблеми розвитку, фізична особа-підприємець, державне підтримка.

Viktoriia VASIUTA, Anastasiia PUTRIA, Vladislav PIVOVAROV

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

STATE OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article examines the current state of development of small business in Ukraine, identifies the main problems that hinder it. The development of small business is a necessary condition for unlocking the economic and innovative potential of the country. Small enterprises are able to resist monopolistic structures, keep a balance between the interests of market participants, create all market segments and make them a variety of products and services. The authors emphasize the need to support the functioning and development of small businesses. The presence of a large number of small enterprises in the country's economy gives the economic system flexibility, maneuverability, adaptability to a rapidly changing environment and market conditions. The economic space of Ukraine has a powerful potential and has ample opportunities for the development of small businesses and entrepreneurship in general. In Ukraine, freedom of entrepreneurship means a real opportunity for citizens to engage in legal activities. This is enshrined in the Constitution of Ukraine, which guarantees everyone the right to engage in entrepreneurial activities that are not prohibited by law. Modern Ukrainian scientists have studied the general characteristics of the functioning of small businesses in Ukraine in modern conditions. The dynamics of the number, composition and structure of small businesses in Ukraine for 2012–2021 is analyzed. Analysis by type of economic activity showed that such areas of activity as trade and services are in priority. The authors note that in their activities small businesses experience problems associated with the financial component. In 2020, in addition to the existing ones, problems were added that caused quarantine restrictions due to the COVID-19 pandemic. The Government of Ukraine provided support to the business sector. Credit holidays were introduced, tax preferences were provided, and targeted and informational support was provided for small and medium-sized businesses. Small business in Ukraine is forced to overcome a number of macroeconomic obstacles, the main reasons for which are the unstable economic situation in the country. Creating favorable conditions for the development of small business is one of the main ways for the state to get out of the economic crisis in war conditions.

Keywords: small business, development, development problems, individual entrepreneur, state support.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Розвиток малого підприємництва є необхідною умовою розкриття економічного та інноваційного потенціалу країни. Дрібні фірми в Україні виступають фундаментом розвитку національної економіки, оскільки є засобом створення додаткових робочих місць та своєрідної самореалізації, зменшують рівень безробіття, розвивають інноваційні підходи до ведення бізнесу, впливають на конкурентну боротьбу, насичують ринок товарами, послугами та роботами. Наявність великої кількості малих підприємств в економіці країни надає економічній системі гнучкості, маневреності, пристосованості до швидко мінливої обстановки та кон'юнктури ринку. Проблема формування малого бізнесу в Україні пов'язана із забезпеченням механізмів політичної стабільності, валютної, податкової, митної політики, економічними перетвореннями, широкою приватизацією та демократизацією суспільства. Економічний простір України володіє потужним потенціалом і має широкі можливості щодо розвитку малого бізнесу та підприємництва загалом. Сучасними українськими вченими досліджено загальні характеристики функціонування суб'єктів

малого бізнесу в нашій державі в умовах перехідної економіки. Але, незважаючи на широкі дослідження, в сучасному світі проблема розвитку малого бізнесу ускладнюється загальносвітовою фінансово-економічною кризою.

Аналіз останніх досліджень чи публікацій

Наразі проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в Україні знаходяться у полі зору провідних вчених та економістів. Актуальність цього питання обумовлена потребами економіки країни у розвитку даних структур. Суттєвий внесок у вирішення проблем розвитку та функціонування малого бізнесу внесли В.А. Гайдук, В.Є. Сорока, О.В. Дикань, Т.Д. Костенко, А.О. Мельник, О.А. Сич та інші.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз стану розвитку малого підприємництва в Україні, визначення та аналіз проблем, що його стримують.

Виклад основного матеріалу

Мале підприємництво є особливим сектором ринкової економіки, який є основою дрібного виробництва та здійснює швидко окупність витрат виробництва, сприяє розширенню межі свободи ринкового вибору, забезпечує насичення ринку товарами, послугами та додатковими робочими місцями, сприяє послабленню монополізму в економіці. Воно визначає ступінь економічної свободи (вільний доступ до інформації, ресурсів, ринків), обсяг сукупного попиту, рівень розвитку ринків, конкуренції, стабільність національної валюти, податкову політику, рівень доходів населення, домінування певної ідеології тощо [1].

На сьогодні в ринковій економіці одне із основних місць посідають саме малі підприємства, так як вони мають можливість протистояти монополістичним структурам та яв виступають економічним фундаментом стримування росту цін. Малі підприємства утримують баланс між інтересами учасників ринку, створюють усі ринкові сегменти та урізноманітнюють їх продукцією й послугами. Через це можна стверджувати, що очевидною та необхідною є підтримка функціонування та розвитку малих підприємств.

Мале підприємництво швидко реагує на зміни кон'юнктури ринку, надаючи економіці потрібної гнучкості, що приводить до стрімкого розвитку. Ця особливість малого бізнесу має в умовах сучасності особливу значущість з огляду на процеси швидкої індивідуалізації та різноманіття споживчого попиту, прискорення науково-технічного процесу, зростання номенклатури та асортиментної групи вироблених товарів, робіт, послуг. Кількість суб'єктів малого підприємництва в Україні зазнала змін у 2014 році через відсутність можливості обліку на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим, Севастополя та районів у Донецькій та Луганській областях. За даними Державної служби статистики України [2] протягом 2015-2016 років кількість суб'єктів малого підприємництва, як юридичних, так і фізичних осіб-підприємців, зменшувалася через воєнний конфлікт на Сході країни та загальноекономічні кризові явища (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кількості, складу та структури суб'єктів малого бізнесу в Україні за 2012–2021 роки

Роки	Малі підприємства		Фізичні особи-підприємці		Усього суб'єктів малого бізнесу	
	кількість	частка, %	кількість	частка, %	кількість	частка, %
2012	344 048	21,5	1 235 192	77,2	1 600 127	100,0
2013	373 809	21,7	1 328 743	77,2	1 722 070	100,0
2014	324 598	16,8	1 591 160	82,4	1 932 161	100,0
2015	327 814	16,6	1 630 878	82,6	1 974 318	100,0
2016	291 154	15,6	1 559 161	83,6	1 865 530	100,0
2017	322 920	17,9	1 466 803	81,3	1 805 059	100,0
2018	339 374	18,4	1 483 716	80,7	1 839 593	100,0
2019	362 328	18,7	1 561 028	80,4	1 941 625	100,0
2020	355 708	18,0	1 599 755	81,1	1 973 577	100,0
2021	352 722	18,0	1 585 414	81,0	1 956 248	100,0

У період 2015-2020 рр. спостерігається тенденція до збільшення частки юридичних осіб у загальній кількості суб'єктів малого підприємництва – із 16,7% у 2015 році до 18,8% – у 2020 році.

Станом на 1 січня 2020 року у структурі вітчизняного підприємництва за розмірами частка малих підприємств становила 95,2%, середніх – 4,7% і великих – 0,1%. Протягом 2010-2020 рр. ці показники не зазнали значних змін [2]. У регіональному розрізі більшість малих підприємств України у 2019 році здійснювала свою діяльність у м. Київ (97 710 од.), Дніпропетровській (29 681 од.), Одеській (24 889 од.) і Харківській (23 749 од.) областях. Найменша кількість малих підприємств – у Луганській (3 524 од.), Чернівецькій (4 028 од.) та Тернопільській (4 782 од.) областях. У 2019 році загальна кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення України становила 86 одиниць, що на 7,5% більше ніж у 2018 році. Кількість фізичних осіб-підприємців на 10 тис. осіб наявного населення також збільшилася у 2019 році порівняно з 2018 роком на 5,7% і склала 371 одиниць. Аналіз за видами економічної діяльності показав,

що у пріоритеті стоять такі сфери діяльності як торгівля та сфера послуг. У 2019 році загальний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами підприємницької діяльності склав 10524112,8 млн грн. Частка продукції, що була реалізована суб'єктами малого підприємництва, у відсотках до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктами підприємницької діяльності становила 25,6%. У структурі обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктами малого підприємництва частка малих підприємств становила 68,2%, а фізичних осіб-підприємців – 31,8% [2]. Цей рік характеризується зростанням обсягу реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва на 8,1% порівняно з попереднім періодом. У своїй діяльності малі підприємства мають проблеми, пов'язані з фінансовою складовою (рис. 1).

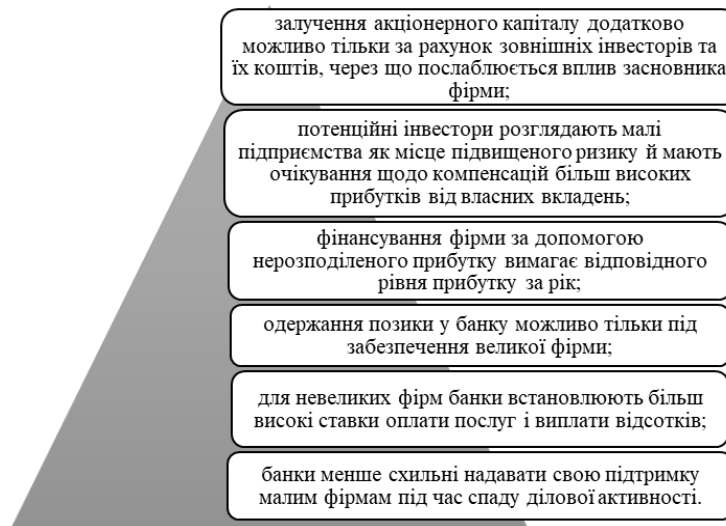

Рис. 1. Проблеми малих підприємств, пов'язані з фінансовою складовою

У 2020 році крім «традиційних» додалися проблеми, котрі викликали карантинні обмеження у зв'язку із пандемією COVID-19 (рис. 2). Це і спад попиту, проблеми з ліквідністю, посилення конкуренції, проблеми з енергопостачанням та інші. Уряд України здійснював підтримку сектору бізнесу. Було запроваджено кредитні канікули, надавалися податкові преференції, здійснювалася цільова та інформаційна підтримка малого та середнього підприємництва. На той час одним з реальних виходів з важкого становища стало переорієнтація на онлайн-сферу [3].

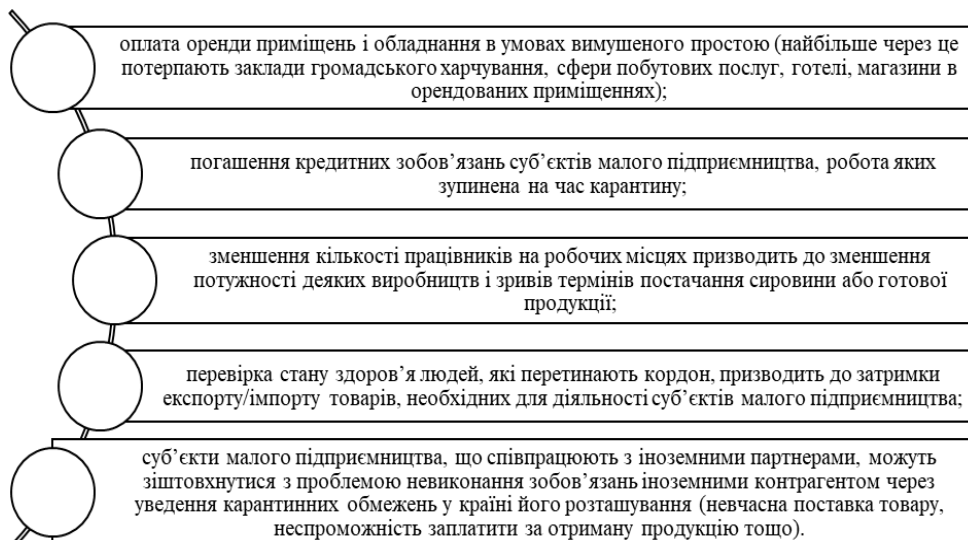

Рис. 2. Проблеми малого підприємництва, викликані карантинними обмеженнями у зв'язку із пандемією COVID-19

Малий бізнес в Україні залучає значні фінансові та виробничі ресурси населення, які через їх відсутність не були б використані. Про можливості малого бізнесу в цьому можна говорити за досвідом промислово розвинених країн, в економіці яких йому за низкою показників належить вагоме, а часом і провідне місце. Формування ринкових відносин передбачає покращення механізму державного регулювання

економіки. Підприємництво у цій сфері має вагоме значення. В Україні свобода підприємництва, в першу чергу, означає реальну можливість громадян займатись законною господарською діяльністю. В Конституції України ч.1 ст.42 гарантує кожному право займатися підприємницькою діяльністю, не заборонену законом [4].

В умовах зростання нерівномірності розвитку економіки у областях, районах, населених пунктах України, котрі обумовлені низкою економічних та географічних факторів, зростає роль та значення суб'єктів малого підприємництва у забезпеченні розвитку різних територій: сільських, районних, міських. На сьогоднішній день кількість та результати діяльності суб'єктів малого підприємництва у територіях сільської місцевості формують рівень зайнятості населення, обсяги фінансових бюджетів селищних рад, а відповідно рівень розвитку сільської інфраструктури, фінансову підтримку соціальних програм, соціально-демографічну структуру населення території [5].

В Україні в малому і середньому підприємстві у 2012 році було зайнято 5,2 млн осіб, що становить лише 25 % економічно активного населення працездатного віку. При цьому в країнах ЄС такий показник становить більше 50 %, а в Японії – приблизно 80 %. У країнах ЄС малі та середні підприємства створюють 50-70 % внутрішнього валового продукту, в Україні ж такий показник майже в чотири рази нижчий. Але не було врахування умови стосовно ліквідації фінансово-економічної кризи, розподілу ресурсів реального стану економічної свободи, обсягу сукупного попиту, рівня доходів і низького рівня життя.

Наслідки повномасштабного вторгнення росії в Україну з 24 лютого 2022 року найбільш відчули на собі суб'єкти малого та середнього підприємництва. В ці складні часи українське підприємництво підтвердило здатність швидко адаптуватися до нових складних та непередбачуваних умов; високу мобільність. Саме завдяки цим рисам національне мале та середнє підприємництво в умовах війни, розв'язаної росією, не дозволило національній економіці опинитися у кризовому становищі. Уряд України здійснює значні зусилля у напрямку підтримки малого та середнього підприємництва в умовах війни. Мова йде про спрощення трудових відносин, зниження ставки ПДВ, скорочення податків, скасування ввізного мита, запровадження програми для малого підприємництва «Низькі податки», «Кредитування під 0%», «Підтримка аграріїв» тощо [6]. На період дії воєнного стану скасовані податкові перевірки для бізнесу. Як результат лише за 30 березня 2022 року через портал «Дія» було зареєстровано тисячу фізичних осіб-підприємців. Це свідчить про дієву підтримку уряду України та про бажання суб'єктів малого підприємництва підтримувати економіку країни своєю працею в таких складних умовах війни. Така державна підтримка та відданість українських підприємців своїй справі, батьківщині не дозволить справдитися прогнозу щодо зниження в результаті дестабілізації сектору малого підприємництва ділової активності і ВВП України на 21% у 2022 році.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Досліджено сучасний стан розвитку малого підприємництва в Україні, визначено основні проблеми, що його стримують. Розв'язання проблем розвитку малого підприємництва залежить не лише від державної підтримки, а також і від діяльності самих підприємців. Збереження бізнесу напряму залежить від швидкості реагування на умови, що змінюються. Наразі малий бізнес України вимушений долати низку макроекономічних перешкод, основними причинами яких є нестабільна економічна ситуація в країні. Створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу є одним з основних шляхів виходу держави з економічної кризи в умовах війни.

Мале підприємництво в Україні пройшло перевірку часом. Ні воєнний конфлікт на Сході країни, ні карантинні обмеження через розповсюдження пандемії COVID-19, ні війна, розв'язана росією – країною-агресором не зламали національний дух підприємців, їх бажання боротися та працювати в рідній країні. В ці складні часи українське підприємництво показало високу мобільність, здатність швидко адаптуватися та працювати в умовах найвищого рівня ризику та невизначеності, тим самим виправдало право на своє існування.

Література

1. Янчук Ю. В., Шидлівська І. І, Купчак М. Я. Проблемні питання розвитку мікропідприємства, малого та середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8451/1/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%98%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3%20%D0%9C%D0%86%D0%9A%D0%A0%D0%9E%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%84%D0%9C%D0%9D%D0%98%D0%A6%D0%A2%D0%92%D0%90%2C%20.pdf>
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Васюта В.Б. Особливості діяльності середнього та малого бізнесу в умовах пандемії COVID-19 / В.Б. Васюта, О.М. Житник // Економіка та суспільство. – 2021. – № 33. – Режим доступу : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-40>

4. Конституція України [Електронний ресурс] : [прийнято ВР України від 02.12.2019 № 11-р/2019] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996 – № 30. – ст. 141. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Марченко В. М. Сучасні тенденції розвитку малого підприємництва в Україні / В. М. Марченко, Д. В. Харитоненко // Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». – 2021. – № 19. – С. 82-88. – Режим доступу : <https://doi.org/10.20535/2307-5651.19.2021.225854>

6. Бортнік С. Функціонування малого і середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / С. Бортнік // Економіка та суспільство. – 2022. – № 36. – Режим доступу : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-46>

References

1. Yanchuk Yu. V., Shydlivska I. I, Kupchak M. Ya. Problemni pytannia rozvytku mikropidpriemstva, maloho ta serednoho pidpriemnytstva v Ukraini [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://sci.lidubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8451/1/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%9D%D0%86%D0%9F%D0%98%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9A%D0%A3%20%D0%9C%D0%86%D0%9A%D0%A0%D0%9E%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%84%D0%9C%D0%9D%D0%98%D0%A6%D0%A2%D0%92%D0%90%2C%20.pdf>

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Vasiuta V.B. Osoblyvosti diialnosti serednoho ta maloho biznesu v umovakh pandemii COVID-19 / V.B. Vasiuta, O.M. Zhytnyk // Ekonomika ta suspilstvo. – 2021. – № 33. – Rezhym dostupu : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-40>

4. Konstytutsiia Ukrainy [Elektronnyi resurs] : [priyniato VR Ukrainy vid 02.12.2019 № 11-r/2019] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 1996 – № 30. – st. 141. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Marchenko V. M. Suchasni tendentsii rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini / V. M. Marchenko, D. V. Kharytonenko // Ekonomichni visnyk NTUU «Kyivskiy politekhnichniy instytut». – 2021. – № 19. – S. 82-88. – Rezhym dostupu : <https://doi.org/10.20535/2307-5651.19.2021.225854>

6. Bortnik S. Funktsionuvannia maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Elektronnyi resurs] / S. Bortnik // Ekonomika ta suspilstvo. – 2022. – № 36. – Rezhym dostupu : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-46>